

Отже, доступність дидактичної гри віковим можливостям учнів початкової школи, урізноманітнення її видів у процесі навчання іноземних мов, всебічна підтримка молодших школярів на підготовчому, діяльнісному та завершальному етапах навчально-ігрової діяльності, застосування ігор, які стимулюють розвиток мотиваційної сфери та пізнавальної діяльності учнів цієї вікової категорії, сприяють адаптації дітей до шкільного середовища дозволить забезпечити ефективність педагогічної технології використання дидактичної гри у навчанні іноземних мов молодших школярів.

Література:

1. Деркач А. А. Педагогическая эвристика: Искусство овладения иностранным языком / А. А. Деркач, С. Ф. Щербак. – Москва : Просвещение, 1991. – 5 с.
2. Макаренко А. С. Гра. Твори / Антон Семенович Макаренко. – Київ, 1954. – Т. 4. – 307 с.
3. Миронова Р. М. Игра в развитии активности детей: Кн. для учителя / Р. М. Миронова. – Минск : Народная асвета, 1989. – 176 с.
4. Про типові навчальні плани загальноосвітніх закладів на 2001/2002 – 2004/2005 навчальні роки // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2001. – № 9. – 22 с.
5. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Іноземні мови. 2–12 класи. – К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 208 с.
6. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – Москва : Педагогика, 1976. – 416 с.
7. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: Підручник для студентів пед. факультетів / О. Я. Савченко. – К. : Генеза, 1999. – 368 с.
8. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии : Учебное пособие / Г. К. Селевко. – М., 1998. – 50 с.
9. Удальцова Е. И. Дидактические игры в воспитании и обучении дошкольников / Е. И. Удальцова. – Минск : Народная асвета, 1976. – С. 34–39.
10. Усова А. П. Роль игры в воспитании детей / Под ред. А. В. Запорожца. – Москва : Просвещение, 1976. – 96 с.

УДК 378:811.11

І. Ю. Голуб,

Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів

НАВЧАЛЬНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

У статті розглядаються особливості відбору навчальних матеріалів у процесі вивчення іноземних мов з метою формування у тих, хто навчається, соціокультурної компетенції. Обґрунтовано необхідність особливого підходу до відбору та організації навчальних матеріалів, визначено та пояснено критерії відбору, наведено приклади відібраного за цими критеріями матеріалу.

Ключові слова: соціокультурна сенсибілізація, соціокультурна компетенція, міжкультурна комунікація, навчальні матеріали, критерії відбору, методика навчання іноземних мов.

В статье рассматриваются особенности отбора учебных материалов в процессе изучения иностранных языков с целью формирования в обучающихся социокультурной компетенции. Обоснована необходимость особого подхода к отбору и организации учебных материалов, определены и объяснены критерии отбора, приведены примеры отобранного по этим критериям материала.

Ключевые слова: социокультурная сенсификация, социокультурная компетенция, межкультурная коммуникация, учебные материалы, критерии отбора, методика преподавания иностранных языков.

The article examines the peculiarities of the selection of educational materials in the process of foreign languages study, aimed at forming students' sociocultural competence. The necessity of the specific approach to selection and structuring of educational materials is proved, selection criteria are determined and explained, the examples of the educational material selected according to the criteria are presented.

Key words: sociocultural sensitizing, sociocultural competence, intercultural communication, educational materials, selection criteria, method of foreign language teaching.

Беззаперечною є важлива роль соціокультурної компетенції (СКК) у навчанні міжкультурної комунікації у процесі вивчення іноземних мов (ІМ). Запропонований нами підхід до формування СКК шляхом розвитку *соціокультурної сенсибілізації* (СКС) студентів полягає в усвідомленні ними, факту взаємозалежності мови і культури, взаємовпливу рідної та іноземних мов і культур у процесі комунікації та передбачає розвиток *чутливості* до можливих результатів такого взаємовпливу [2].

Ця методика формування СКК тих, вимагає особливого ставлення до відбору навчальних матеріалів, що стало *метою* цієї статті. Для її досягнення слід розв'язати такі **завдання**: обґрунтувати необхідність особливого підходу до відбору та організації навчальних матеріалів з метою формування СКК тих, хто вивчає ІМ, визначити та пояснити критерії відбору, навести приклади відбраного за цими критеріями матеріалу.

Відповідно до одного з принципів міжкультурного комунікативного підходу – проблемно-комунікативної зорієнтованості навчальних матеріалів, навчання ІМ у вищих та середніх навчальних закладах відбувається здебільшого за сучасними підручниками/навчально-методичними комплексами вітчизняних чи іноземних авторів.

Методика формування СКК шляхом розвитку СКС передбачає комплексне формування соціокультурних мовленнєвих умінь безпосередньо на заняттях з ІМ, а не у рамках вивчення окремого предмету «(Лінгво)країнознавство», тому вбачаємо за необхідне відбирати навчальний матеріал, який відповідає темам, підтемам навчальної програми та підручника, за якими працюють учні чи студенти, або вводити у підтему нові (але пов'язані з нею) проблеми спілкування.

Наведемо приклад такого підходу до організації матеріалу: тема розділу у підручнику «Відпустка і подорожі» → підтема: «Враження від подорожей». У цей розділ додатково введено проблему «Бачимо саме те, що очікуємо?», під час обговорення якої розглядається вплив існуючих стереотипів про певну іноземну країну та її соціум на наше власне сприймання цієї країни під час перебування у ній. Для обговорення цієї проблеми можна використати автентичний текст «New York – 7. Tag Abfahrt» німецького автора Ю. Бекера (J. Becker) про його перебування у Нью-Йорку, в якому він завдяки рефлексії власної поведінки туриста підводить читачів до думки про своєрідну «запрограмованість сприймання» [3, с. 37].

Такий підхід відповідає нашим ідеям про комплексність навчання міжкультурної комунікації, коли на базі проблемно-тематичного навчального матеріалу підручника, моделювання викладачем ситуацій міжкультурного спілкування і застосування ним методичних прийомів СКС відбувається формування СКК [2, с. 40–59].

Отже актуальною стає проблема відбору (додаткового) навчального матеріалу, який дозволив би змоделювати ситуацію діалогу культур: рідної та іноземної на заняттях з ІМ. Для її вирішення пропонуємо скористатись *основними критеріями відбору матеріалу до соціокультурного мінімуму*, запропонованими Н. Ф. Бориско [1, с. 118], що були проінтерпретовані нами:

1) *репрезентативність*: матеріали повинні ідентифікуватись із конкретною культурно-мовною спільнотою, індивідом як представником певної соціальної групи цієї спільноти, причому в полі уваги повинні бути не лише культурно-мовні спільноти України і країн, мова яких вивчається, але й інших іноземних культур. Завдяки цьому формується полікультурна компетенція;

2) *достовірність*: матеріали повинні відповідати комплексним сферам дійсності, визначеним на основі важливих універсальних антропологічних категорій і основних функцій буття; необхідно є реальна наявність вибраних змістів у культурі іншомовної спільноти і їх прояв у мовному досвіді суспільства;

3) *типовість*: матеріали повинні відображати характерні особливості культурно-мовних спільнот, типові моделі поведінки їх членів, а також типові особливості міжкультурного діалогу країн рідної та іноземної мов.

4) *сучасність*: матеріали повинні відповідати сучасному стану розвитку суспільства й існуючим у ньому соціальним відмінностям; *актуальний історизм*: матеріали повинні виявляти вплив історичних подій на сучасну культуру;

5) *соціокультурний потенціал*: матеріали повинні надавати можливість ефективно формувати вміння відкривати для себе іноземну культуру, орієнтуватись у ній, брати участь у міжкультурній комунікації, а також можливість формувати загальні соціокультурні стратегії незалежно від ІМ;

6) *контрастивність*: матеріали повинні експліцитно або імпліцитно вказувати на культурно-мовні відмінності або/і спільні риси;

7) *ступінь інтерференції з рідною культурно-мовною спільнотою*: матеріали повинні відображати соціокультурні явища, які начебто співпадають у двох або кількох культурах і тим самим спричиняють непорозуміння і труднощі.

Крім цих проінтерпретованих основних критеріїв відбору матеріалу, ми визначили ще декілька *додаткових критеріїв*. Вони зумовлені застосуванням розробленої нами методики розвитку СКС і уточнюють та конкретизують описані вище основні критерії відбору.

Серед матеріалів не повинні переважати тексти інформативного характеру, наприклад: довідкова література про країни ІМ та їх культури. При відборі слід віддавати перевагу матеріалам, в яких висловлюються різні суб'єктивні думки і точки зору носіїв мови щодо проблеми – *критерій суб'єктивності змістів*. Такі суб'єктивні погляди чудово підходять для того, щоб навчитись змінювати перспективу, дослідити, чим пояснюється погляд представників іноземної культури, порівняти його із власним, обдумати можливі варіанти зіткнення різних позицій під час спілкування. Наприклад, пропонуємо студентам розкрити соціокультурні значення лексем «Student», «Alt sein in Westeuropa» і даючи їм завдання знайти у текстах підручників, журналах, Інтернеті відповідну інформацію, ми звертаємо їхню увагу на тексти-інтерв'ю, або тексти, в яких автори розповідають про свій особистий життєвий досвід. Звичайно, інформацію, отриману із таких текстів, не можна узагальнювати і вважати її абсолютно об'єктивною і типовою, проте з таких окремих значень і смислів, складається загальна картина щодо місця і функції поняття, що досліджується, у системі понять іноземної культури.

Для демонстрації різних перспектив у погляді на певну культурно-мовну спільноту ефективним є використання матеріалів, авторами яких є іноземці, адже їхній погляд може значно відрізнятись від погляду представників цієї культури – *критерій іноземного авторства*. Такі матеріали допоможуть студентам усвідомити вплив рідної культури на сприймання людини і причини та механізми виникнення міжкультурних непорозумінь. Наприклад, використання текстів іноземних авторів, які відповідають на питання, що на їхню думку є «типово німецьким» покаже, наскільки відмінними можуть бути погляди представників різних культур на німецьку культуру і відносність стереотипів про певну націю [3, с. 38–39]. Під час роботи з такими матеріалами цікавим є залучення і власної культурної перспективи, тих хто навчається.

Для формування СКК слід відбирати тексти ІМ із значним соціокультурним потенціалом і їхні переклади, зроблені фахівцями – *критерій використання перекладів*. Особливо цікавими є такі переклади, в яких специфіка тексту-оригіналу вимагає застосування «культурного фільтру» [4, с. 139], тому серед матеріалів, що використовуються для навчання, можуть бути оригінали текстів та їх різні переклади, наприклад: дослівний і комунікативно адекватний варіанти перекладу німецькою мовою офіційного українського листа-подяки [4, с. 141].

Враховуючи те, що дуже часто студенти на учні вивчають дві ІМ, необхідно використовувати в процесі розвитку СКС тексти з різними ІМ, особливо з метою зіставлення і порівняння різних культурно-мовних спільнот – *критерій використання текстів різними ІМ*. Наприклад, розкриваючи соціокультурні фонові значення лексем у німецькомовних культурах за допомогою контекстів, студенти намагаються розкрити значення лексем-відповідників у англомовних культурах, працюючи з відповідними англомовними матеріалами, наприклад, шукаючи інформацію на англомовних сайтах в Інтернеті [5].

При такому підході до формування СКК, коли важливими є вміння самостійно відкривати для себе іноземну культуру через ІМ і міжкультурне спілкування, інтерпретувати іншокультурну дійсність, працювати з різними автентичними матеріалами і адекватно поводитися в ситуаціях міжкультурного спілкування, важливими є знання з теорії міжкультурної комунікації [6]. З цієї метою слід використовувати у навчанні спеціально відібрані матеріали з теорії міжкультурної комунікації – *критерій інформування про теорію міжкультурної комунікації*. Для оволодіння цими знаннями потрібно відібрати відповідні матеріали, зокрема, про: поняття «культура» і культурні стандарти поведінки, особливості процесу міжкультурної комунікації, стратегії поведінки в ситуаціях міжкультурного спілкування, лінгвістичні фактори, які впливають на процес міжкультурного діалогу тощо. Таку інформацію можна знайти у навчальній і науково-популярній зарубіжній та вітчизняній літературі.

Окремо слід зупинитися на такому додатковому критерії відбору матеріалів як їх відкритість – *критерій відкритості*. Сформулюємо наше розуміння цього критерію:

- по-перше: у міжкультурному навчанні не може бути суворого і сталого канону змістів і матеріалів, зокрема через те, що деякі соціокультурні матеріали мають здатність відносно швидко втрачати свою актуальність;

- по-друге: соціокультурні матеріали повинні давати простір для роздумів, рефлексії, інтерпретації, доповнення, тобто повинні сенсифікувати до особливостей іншокультурного світу;

- по-третє: відкритість передбачає врахування конкретної навчальної ситуації, конкретних інтересів і запитів тих, хто навчається, і, як наслідок, допускає додатковий відбір матеріалів безпосередньо під час навчання. До відбору потрібно залучати самих студентів чи учнів, їхній практичний досвід міг би увійти в основу навчальних матеріалів;

• по-четверте: тематичний відбір матеріалів треба здійснювати таким чином, щоб з тем можна було виділяти підтеми і утворювати своєрідну сітку підтем з проблемним полемізуючим характером.

Окрім розглянутих вище якісних критеріїв відбору, потрібно, беручи до уваги обмежений навчальний час і безмежність поняття «культура», виділити також кількісний *критерій вибірковості змістів*, тобто встановити кількісні обмеження під час відбору матеріалу. Необхідно уникнути перенасичення навчальних матеріалів інформацією різних планів, слід свідомо відмовитись від намагань подати повну всеохоплюючу картину культурно-мовних спільнот рідної та іноземної мов та особливостей їх діалогу [7, с. 60-61]. У процесі навчання можна розглянути лише окремі аспекти іншопольованого світу, проте вибірковість змістів, «*exemplarisches Lernen*» (термін У. Цойнера) [8, с. 41] не заважає формуванню СКК. Розгляд певного соціокультурного символу слід розпочинати з тексту, що ілюструє конкретну ситуацію з життя представників цієї культурно-мовної спільноти, а матеріали, що містять документи, довідкову інформацію, історичні екскурси повинні служити для класифікації й узагальнення культурних символів, а також сприяти усвідомленню студентами впливу культури на життя суспільств і комунікацію. Тому особливості *організації матеріалу за змістом* та його *подачі під час навчального процесу* полягають у русі від конкретного до загального, від окремого суб'єктивного погляду до відносно об'єктивної інформації, що дозволяє навчитись відкривати для себе іноземні культури у процесі вивчення ІМ. Наприклад, формуючи вміння розкривати соціокультурні фонові значення лексичних одиниць [5], як навчальний матеріал можна використовуватися асоціації студентів чи учнів з лексичною одиницею, елементи соціокультурного значення якої розкриваються, приклади асоціації представників іноземної культури, різні види автентичних текстів, що дозволяють розкривати (часто через суб'єктивні висловлювання їх авторів) фонові значення лексеми у відповідній культурі, більш загальні інформаційні тексти, що характеризують відповідне соціокультурне явище, і, нарешті, тексти, що дозволяють глянути на соціокультурні відмінності на рівні понять, мовних дій, моделей поведінки з перспективи теорії міжкультурної комунікації.

Отже, під час відбору навчального матеріалу для формування СКК у процесі вивчення ІМ було використано основні (загальноприйнятні) і додаткові (визначені вперше) критерії відбору. Проте вирішальним у соціокультурно спрямованому навчальному процесі є не матеріали, а методичні прийоми роботи з ними.

Література:

1. Бориско Н. Ф. Теоретичні основи створення навчально-методичних комплексів для мовної міжкультурної підготовки вчителів іноземних мов (на матеріалі інтенсивного навчання німецької мови): дис. ... доктора пед. наук: 13.00.02 / Н. Ф. Бориско. – К., 2000. – 508 с.
  2. Голуб І. Ю. Формування у майбутніх перекладачів соціокультурної компетенції у процесі вивчення німецької мови після англійської: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.02 / І. Ю. Голуб. – К., 2010. – 373 с.
  3. Голуб І. Ю. Використання стереотипів для формування соціокультурної компетентності студентів на заняттях з іноземної мови / І. Ю. Голуб // Іноземні мови – № 4. – Київ : Ленвіт, 2012. – С. 35–40.
  4. Голуб І. Ю. Сенсibilізація майбутніх перекладачів до впливу соціокультурних факторів на здійснення перекладу перекладачів / І. Ю. Голуб // Вісник Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2012. – № 1003. – С. 137–141.
  5. Голуб І. Ю. Розкриття соціокультурного потенціалу лексичних одиниць з метою формування соціокультурної компетенції у процесі вивчення іноземних мов. / І. Ю. Голуб // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». – Вип. 42. – Острог, 2014 – С. 197–200.
  6. Голуб І. Ю. Проблема ефективності засвоєння студентами знань із міжкультурної комунікації / І. Ю. Голуб // Німецька мова в українському контексті: формування мовної компетенції, контрактивні дослідження та міжкультурна комунікація: ХІХ Міжнародна науково-практична конференція Асоціації українських германістів: тези доповідей / Одес. нац. ун-т ім. І.І.Мечникова – Одеса, 2012. – С. 55–56.
  7. ABCD-Thesen zur Rolle der Landeskunde im Deutschunterricht // Deutsch als Fremdsprache. – Leipzig, 1990. – Heft 5. – S. 306–308.
- Zeuner U. Landeskunde und interkulturelles Lernen. Eine Einführung / U. Zeuner. – 1997. – Режим доступу: http://tu-dresden.de/die_tu_dresden/fakultaeten/fakultaet_sprach_literatur_und_kulturwissenschaften/germanistik/daf/dateien/materialien_zeuner/zeuner_reader_landeskunde.pdf 12.01.2015.

УДК 378.147:[316.77:165.194]

Н. М. Гудкова,

Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ

СУТНІСТЬ КОМУНІКАТИВНО-КОГНІТИВНОГО ПІДХОДУ ДО ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ФАХОВОГО СПРЯМУВАННЯ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Стаття присвячена аналізу комунікативно-когнітивного підходу до викладання іноземної мови фахового спрямування у вищому навчальному закладі. Обґрунтовано необхідність розвитку когнітивних здібностей студентів для формування професійної іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців.

Ключові слова: *комунікативно-когнітивний підхід, когнітивні здібності, процес пізнання, професійна іншомовна комунікативна компетентність.*

Статья посвящена анализу коммуникативно-когнитивного подхода к преподаванию иностранного языка профессионального направления в высшем учебном заведении. Обоснована необходимость развития когнитивных способностей студентов для формирования профессиональной иноязычной коммуникативной компетентности будущих специалистов.

Ключевые слова: *коммуникативно-когнитивный подход, когнитивные способности, процесс познания, профессиональная иноязычная коммуникативная компетентность.*

The article analyzes the communicative and cognitive approach to teaching a professionally-oriented foreign language at higher educational establishments. The necessity of development of cognitive abilities of students to form a professional foreign communicative competence of future professionals has been proved.

Key words: *communicative and cognitive approach, cognitive abilities, cognition, professional foreign communicative competence.*